

ANALİTİK FELSEFE

YAYIN NO: 560

ANALİTİK FELSEFE
Jean-Gérard Rossi

Özgün Adı: *La philosophie analytique*

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 50417

1. Basım: 2001
Bilge Kültür Sanat'ta 1. Basım: Nisan 2013
3. Basım: Şubat 2022

ISBN: 978 - 605 - 5261 - 60 - 3

Kapak: *Kenan Özcan*
Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*
Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*
Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 501 30 19
Kapak Baskı: *Saner Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

ANALİTİK FELSEFE

Jean-Gérard Rossi

Yeniden gözden geçirilmiş basım

Fransızcadan Çeviren
Doç. Dr. Atakan Altınörs

Bilge
Kültür • Sanat

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ	7
GİRİŞ	11

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Yeni Mantık.....	15
2. Russell'in Belirli Betimlemeler Teorisi.....	24
3. Analiz ve Mantıksal Atomculuk.....	30
4. Wittgenstein'in Tractatus Logico-philosophicus'u.....	39
5. Mantıkçı Pozitivizm ve Metafizik Eleştirisi.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

1. Wittgenstein: Dil Oyunları ve Hayat Formları.....	55
2. Ryle: Kavramsal Analiz.....	64
3. Strawson: Önermeler Mantığından Betimleyici Metafiziğe.....	69
4. Austin: Söz Edimleri/Filleri Teorisine Doğru.....	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. Mantık Felsefesine Doğru.....	85
2. Quine: Niceleme ve Ontoloji.....	94
3. Kripke: Formel Semantik ve Ontoloji.....	105

SONUÇ	115
--------------------	-----

KAYNAKÇA	117
-----------------------	-----

DİZİN	118
--------------------	-----

Jean-Gérard Rossi

Felsefe alanında akademik kariyeri bulunan yazar, Paris'teki Picardie Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Yazarın *Analitik Felsefe* dışında yayımlanmış diğer eserleri şunlardır: *Le Vocabulaire de Quine* (Ellipses), *Le Problème Ontologique dans la Philosophie Analytique* (Editions Kimé), *Les Grands Courants de l'Empirisme* (Armand Colin).

Atakan Altınörs (Doç. Dr.)

Galatasaray Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi. Yayımlanmış bazı çevirileri şunlardır: *Dilin Kökeni Üzerine* (Ernest Renan'dan çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Neşenin Gücü* (Frédéric Lenoir'dan çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Mutluluk Üstüne* (Frédéric Lenoir'dan çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Ya Zaman Var Olmasaydı?* (Carlo Rovelli'den çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Miletli Anaksimandros* (Carlo Rovelli'den çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Analitik Felsefe* (Jean-Gérard Rossi'den çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Dilin Kökenleri* (Pascal Picq ve diğerlerinden çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Sihirli Matematikte 80 Küçük Deneme* (Dominique Souder'den çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Descartes* (Alfred Fouillée'den çeviri, Efil Yay.), *John Locke* (Jean Didier'den çeviri, Paradigma Yay.), *Monadoloji & Metafizik Üzerine Konuşma* (Leibniz'den çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *İdea Nedir?* (Nayla Farouki'den çeviri, Say Yay.), *Ricoeur Sözlüğü* (Olivier Abel'den çeviri, Say Yay.), *Metafiziğe Giriş* (Bergson'dan çeviri, Paradigma Yay.), *Metot Üzerine Konuşma* (Descartes'tan çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Hakikatin Araştırılması* (Descartes'tan çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Zaman ve Anlatı 4. cilt* (Ricoeur'den çeviri, Yapı-Kredi Yay.), *Yapısalcılık* (Bilge Kültür-Sanat Yay.), *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* (Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Hipermodern Zamanlar* (Bilge Kültür-Sanat Yay.). Altınörs'ün dört de telif kitabı bulunmaktadır: *Söz Edimleri* (Bilge Kültür-Sanat Yay.), *İdealar ve Dil Bağlamında Locke ile Leibniz* (Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Dil Felsefesi Tartışmaları* (Bilge Kültür-Sanat Yay.), *50 Soruda Dil Felsefesi* (Bilim ve Gelecek Kitaplığı Yay.).

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

Bu kitabın ilk çevirisinin üzerinden yıllar geçti. Bu zaman zarfında dünyadaki çoğu şey gibi ben de değiştim. İlk edisyondaki Türkçe anlayışıma ilişkin özeleştirim, geçirdiğim değişiminin somut bir tezahürü. Siz değerli okurların azıcık başını ağrıtmayı göze almak pahasına, yakınlarda yayımlanmış dil felsefesi konulu bir telif kitabımda yer verdiğim, dilimize dair düşüncelerimi paylaşmak isterim: “Dilimizi düşündüğümde aklıma ilk gelen hatıram, ortaokul yıllarıma uzanıyor. Şükranla andığım insanî hasletleri ve üzerimdeki emekleri yanında, bir öğretmenimin ‘Anadolu’ kelimesinin kökenine dair şu tuhaf açıklaması gözümün önünden gitmez: Bir bölük neferin, kendilerine bir testiden su veren kadına hitaben hayretle dile getirdiği ‘ana, dolu!’, ‘ana! dolu’ nidaları... 80’li yıllarda öğrenci olan ve bugün kırklı yaşlarındaki bir kuşağın mensuplarının böyle nice hatırası vardır kim bilir...”

Bütün diller gibi Türkçemiz de sosyal hayattan, toplumumuzun tarihsel dönüşümlerinden kopuk, statik bir kurum değil elbet. Başka dillerden etkilenen, beslenen, değişen bir kurum. Ne mutlu ki bugün yeni kuşaklar, bizim ve bizden bir önceki kuşağın keskin kampaşmaları gibi bir ortamda yaşamıyor. Gelişen teknolojinin sunduğu imkânlar ve çok seslilik

sayesinde genç kuşaklar kültür geleneğimize daha duyarlı, bizlerden daha açık kafalı ve daha sorgulayıcı yetişiyor. Başka dillerden alıp artık kendimize mâl ettiğimiz kelimelere, eski kuşakların paranoyalarındaki gibi “ülkemizi istilâya hazırlanan şer odakları” ya da “ulusal benliğimizi zedeleyici unsurlar” olarak bakmıyor. Güldürü sanatını icra edenler de “tahayyül” gibi kelimeleri rahatça kullanıyor ve bunlar ne mutlu ki izleyicilerinde, “falanca da eskiye düşkün olmuş” gibi tuhaf refleksler uyandırmıyor. Madalyonun diğer tarafından bakıldığında, “somut”, “soyut”, “nesnel”, “özgün” gibi dilde çok güzel tınlayan, fonetiği estetik ve ifadeli kelimeleri de yaygın olarak kullanıyoruz. Meramımız da kolayca anlaşılıyor...

Okuma-yazması olmayan Yahya Dayı, gurbetteki kızının yeni doğan bebeğini görmek için yurt dışına giderken çıkarılması gereken “pasaport”un, alması gereken “vize”nin adlarını, bu kelimeler ezelden beri Türkçeymiş gibi rahatlıkla anlıyor ve bu kelimelerin içinde geçtiği cümleler kurarken herhangi bir sıkıntı yaşamıyor. Çiftçi Ali Emmi “kamyonet”ine binip kasabadaki “banka”dan “kredi” almaya gidiyor ve köye dönüp kahvede “motorin”e gelen zamdan şikâyet ediyor. Annesi Berk’e ayakkabı bağcıklarını “fıyonk” yapmayı, kelimenin kökeninin Rumca olduğunun farkında olmadan öğretiyor. “Market”e giden Mine, annesinin sipariş listesindeki “isot”un Kürtçede “biber” anlamına geldiğini bilmeden satın alıyor. Eline “krem” süren Nevin Teyze kullandığı ürüne herhangi bir yabancılık hissetmiyor...

Lisede sanat tarihi dersi alan Ayşe “Anadolu”nun “Anatolia”dan geldiğini öğrendiğinde narsistik bir yaralanma yaşamıyor. Belki de aksine, sayısız kültürün ve medeniyetin beşiği olan bir coğrafyada yaşamının avantajını düşünüp mutluluk duyuyor. Yaşadığımız coğrafyanın sunduğu bu

avantajla birçok kökten beslenerek zenginleşmiş Türkçemiz için kâbuslar görmenin yersiz olduğunu düşünüyorum. Goethe'nin de söylediği gibi, bir dilin gücü, yabancı kelimeleri bünyesinden ne kadar ayıkladığıyla değil, onları ne kadar kendine mâl ettiğiyle ölçülür. Bu kitapta sıkça geçen yabancı kökenli kelimeleri anlamamız ve "bizimmiş" gibi kullanarak iletişim kurabilmemiz de dilimizin gücünün tanıklarıdır.

"Toplumsal" deyip anlaşılabilmemiz, ama "içtimaî" veya "sosyal" deyip anlaşılabilmemiz, kanımca kozmopolit ve zengin kültürlerle has bir değerimizdir. Tıpkı "imge", "imaj" ve "tahayyül" ya da "sağ olun", "mersi", "teşekkürler" gibi... (Eş anlamlı deyip geçtiğimiz, ama aralarında nice nüanslar barındıran -âşikâr, münhal, müstehcen, âyan, vâzih, sarih, berrak, bâriz gibi- kelimelerin unutulup gitmesi de çok yazık). Kendi adıma, dilimizdeki çeşitlilikten rahatsızlık duymak şöyle dursun, onunla her fırsatta övünmemiz gerektiğini düşünüyorum."

Yukarıda sunduğum gerekçelerle, her kelimenin illâ "öz Türkçe" olmasındaki eski inadımı çoktan terk ettim. Estetik, ifadeli, kulağımızın âşinâ olduğu kelimeleri, menşelerine takılmadan tercümemde kullandım. Analitik Felsefe'nin bu edisyonunu işte bu yeni tutumumla baştan sona düzelterek hazırladım. Tenkit ya da takdir ise siz değerli okurlara düşüyor...

Başta Sayın Adnan Mecid Yüksel olmak üzere, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık ailesinin bütün fertlerine, profesyonel yayıncılık anlayışları ve son derece zarif yaklaşımları için gönülden teşekkürlerimle...

Atakan Altınörs
Ortaköy, 2013

GİRİŞ

Analitik felsefe terimi, yirminci yüzyılın başından itibaren, özellikle Anglosakson coğrafyada, değişik adlar altında olup hepsi de dil analizine dayanan felsefî araştırmaları belirtmek için yaygın olarak kullanılmıştır.

Analitik felsefe incelendiğinde, her şeyden önce dikkati çeken şey, amaçların, ilgi alanlarının ve yöntemlerin çeşitliliğidir. Analitik felsefeyle yeni tanışanlar açısından görünüşte, B. Russell'in belirli betimlemeler teorisiyle L. Wittgenstein'in dil oyunları teorisi arasında, R. Carnap'ın mantıksal sentaksıyla 70'li yıllarda geliştirilen doğal dillerin formel semantiği arasında, Viyana Çevresi'nin metafizik karşıtı tavrıyla zorunluluk ve kabillik [*contingence*], mümkün dünyalar, ruh-beden ilişkisi konusundaki güncel tartışmalar arasında, hele hele Ockhamlı William'ın usturasını maharetle kullanan "büyük kadimler" in ontolojik ekonomi kaygısı ile, felsefenin *nec plus ultra*'sını oluşturuyor gibi görünen, fiilî olmayan imkânların, muhayyel objelerin ve bireysel özlerin serbest kabulü arasında hiçbir ortaklık yoktur.

Bununla birlikte, akımların, teorilerin ve uygulamaların çeşitliliği içinde bütün bu araştırmalar, "analitik felsefe" müşterek adıyla anılmalarını haklı gösteren ortak bir ilhama

tanıklık eder. Bunların hepsinde, felsefî problemlere dil açısından yaklaşmak ve bu problemlere dil analizi yoluyla çözüm aramak söz konusudur.

Bu yine de, analitik felsefenin karakterini belirtmek için yetersiz kalır. Bir bakıma, gerçekten de Sokrates'ten bu yana filozoflar, kullandıkları dili sürekli yetkinleştirmeye çabalandılar ve felsefî refleksiyonu daima, kullanılan kelimelerin ve kavramların anlamının belirlenmesiyle az çok ilişkilendirdiler; hatta pek de azınlıkta olmayan bazıları işi, felsefî faaliyeti bütünüyle kavram üretme sürecinden ibaret kılmaya kadar götürdüler.

Analitik felsefe taraftarlarına göre söz konusu olan, yalnızca bir âletin refleksiyona hazırlık aşamasında iyi işlemesini garanti altına almak değildir; bu âleti reel olana ilişkin her kavrayışa vasıta kılmaktır. Bu anlamda, analitik felsefe çok belirgin bir yeni-Kant'çı karakter taşır; Kant'ın kritik teşebbüsünde duyarlılığın ve müdrikenin formlarının rolünü, bu kez (kendisiyle hangi surette karşılaşırsa karşılaşılsın yahut hangi veçhesine öncelik verilirse verilsin) dil oynar.

Dil karmaşık, çeşitli tarzlarda ve farklı eksenlerde kavranmaya elverişli bir fenomendir. Fiziksel, sosyal, psikolojik, vb. bir fenomen olarak ve düşünce, dünya, kültür, vb. ile bağlantısı açısından ele alınabilir. Analitik felsefenin dili hangi anlamda ele aldığını da tespit etmek gerekir: Realitenin kavranmasında bir aracı olarak. Analitik felsefecilerin çoğunluğunun lengüistlerle pek az ilişki içinde olmaları ve lengüistikten ödünç aldıkları şeylerin, bu disipline kattıklarının yanında pek az olması sahiden de dikkat çekicidir. Dilin imtiyazlı konuma geçtiği tek bakış açısı, mantıksal bakış açısıdır.

M. Dummet bu koşullarda, “analitik felsefe post-Frege’ci felsefedir” iddiasıyla analitik felsefe konusunda bütünüyle

SONUÇ

1957 tarihli ve “The Theory of Meaning” başlıklı bir metninde Ryle, felsefecinin faaliyetiyle kimyacıнын, dedektifin ve haritacıнын faaliyeti arasında bir paralellik kurar. Felsefî faaliyetin, ne son oluşturucu unsurları ortaya çıkararak kimyacıнын etkinliğine ne de bulmacanın son kelimesini araştıran dedektifin etkinliğine benzediğini söyler. Böylece Ryle kendisini, kimyacılara yakın bir analiz pratiğine sahip olan “birinci kuşak” analitik felsefecilerden ayırır ve Scotland Yard’ın dedektiflerinininkine yakın bir analiz pratiğine sahip olan (kendisinin de bir yesi olduğu) “ikinci kuşak” analitik felsefeciler karşısında kendi zgnliğiğine dikkat çeker. Haritacıнын etkinliğiyle analogi kurduğu bir analiz pratiği önererek kavramların çerçevelerinin azamî kesinlikte saptanmasının ve kavramlara açık / kapalı olan alanların en küçük bir belirsizlik olmadan tanımlanmasının zorunlu olduğunun altını çizer. Kimyacıların ve dedektiflerin ortaya koyduğu problemlerden farklı olarak, felsefî sorunların çözülemeyeceğini kesin bir dille ekler. Filozof için, A sorununu sabah çözüp öğlen çözümü kamuoyuna duyurmak ve öğleden sonra B sorununun üzerine atılmak söz konusu olamaz. Zira felsefî sorunlar birbirine sıkı sıkıya bağlıdır ve

aralarındaki mantıksal bağlantılar, mantıksal karmaşıklıklar doğurur ve mantıksal bir hakemlik mercii gerektirir.

Kuşkusuz ki analitik felsefenin temel kazanımını oluşturan şey, bu mantıksal hakemliğe yaptığı çağrıdır. Görünüşe göre en etkili yöntem, bütün dillerdeki ifadelerin evrensel işlem [*canonique*] notasyonuna göre çözümlenmesi testine razı olmaktan ibarettir. Şüphesiz günümüzde bu açıklama prosedürünün kendinde bir son meydana getirdiği, felsefî sorunlara bir çözüm getirdiği, *a fortiori* onları ortadan kaldırdığı söylenemez. Onun dilin analizine ilişkin tek yöntem olarak görülmesi de söz konusu olamaz; dilin işleyişine dair daha derin bir kavrayışı bize diğer analiz yöntemleri, özellikle de pragmatik ve semantik düzlemde sağlamaktadır. Fakat bu ikisi, açıklama yöntemi için vazgeçilmez yardımcıları olsa da, ancak söz konusu açıklama prosedürünün yokluğunda onun boşluğunu doldurabilirler.

Açıklama yöntemi, fotoğraf banyosunda kullanılan kimyasal gibi ya da kimyadaki reaktif gibi işlev görür. Bu yöntem, gündelik hayatta gözden kaçan öğeleri ortaya çıkarmaya, altta yatanı görünür kılmaya imkân sağlar. Entelektüel kurumlarımızı ve yapılarımızı sınamada kullandığımız gereçlerin hâlâ en güçlüsüdür.